

Karol Kuczera

Postawy jako bariera rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce

Ekonomiczne Problemy Usług nr 88, 763-772

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAROL KUCZERA

Uniwersytet Szczeciński

POSTAWY JAKO BARIERA ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO W POLSCE

1. Założenia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Europie

Przyjmuje się, iż europejska dyskusja dotycząca rozwoju społeczeństwa informacyjnego zapoczątkowana została dokumentem znanym pod nazwą Raport Bangemanna¹. Martin Bangemann był liderem 20-osobowego zespołu ekspertów, do których zwrócono się w roku 1993 z inicjatywy Rady Europy z prośbą o przygotowanie raportu na potrzeby zebrania Wspólnoty oraz krajów członkowskich mającego odbyć się w dniach 24–26 czerwca 1994 roku na Korfu, podczas którego poruszane miały być kwestie związane z infrastrukturą kształtującego się sektora informacyjnego.

Technologie informacyjne i komunikacyjne (ICT) wywoływały znaczące zmiany. W Raporcie zawarto zdanie mówiące, iż: „Rewolucja ta daje olbrzymi nowy potencjał ludzkiej inteligencji oraz zmienia sposób, w jaki pracujemy razem i razem żyjemy”. Autorzy przekonują, że „(...) przez połączenie zasobów, które tradycyjnie były oddzielne i odległe, infrastruktura informacji wyzwoli nieograniczony potencjał zdobywania wiedzy, innowacji i twórczości (...)”. Podkreślają także, iż „(...) szeroka dostępność nowych narzędzi informacji i usług tworzy nowe możliwości budowy równiejszego i bardziej zrównoważonego społeczeństwa (...)”. Opracowanie zwraca jednocześnie uwagę, iż główne ryzyko związane z przemianami społecznymi „(...) leży w tworzeniu społeczeństwa dwuwarstwowego bogatych i biednych, w którym tylko część populacji ma dostęp do nowej technologii,

¹ M. Bangemann et al., *Zalecenia dla Rady Europejskiej. Europa i społeczeństwo globalnej informacji*, Bruksela 1994, kbn.icm.edu.pl/gsi/raport.html (5.1.2012).

swobodnie jej używa i może w pełni czerpać z niej korzyści”. Konieczne staje się znalezienie rozwiązań pozwalających na maksymalizację korzyści przy jednoczesnym opanowaniu ryzyka. „Nakłada to na instytucje administracji publicznej odpowiedzialność za wprowadzenie zabezpieczeń i zapewnienie spójności nowego społeczeństwa. Trzeba będzie zapewnić sprawiedliwy dostęp do infrastruktury dla wszystkich, a także powszechność usług, których definicja musi się wyłonić razem z technologią”. Ponadto, celem zmniejszenia niebezpieczeństwa odrzucenia przez jednostki nowej kultury informacji oraz jej instrumentów, wskazywano, iż edukacja, szkolenia oraz promocja będą odgrywały centralną rolę w realizacji pierwszoplanowego zadania, jakim jest przygotowanie Europejczyków na nadejście społeczeństwa informacyjnego.

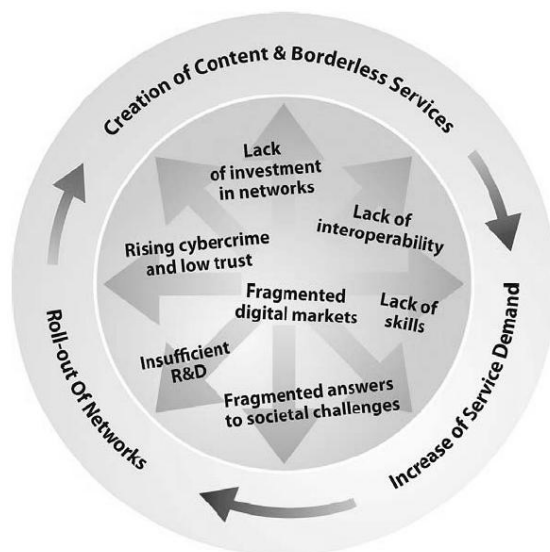
Od czasu Raportu Bangemanna Unia Europejska z różnym skutkiem realizowała kilka programów, których wspólnym celem było zwiększanie korzyści oraz minimalizacja negatywnych skutków rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Programy te wdrażane były z myślą o wzroście konkurencyjności gospodarek krajów europejskich, szczególnie w kontekście prób zmniejszaniu dystansu do Stanów Zjednoczonych, jak również obrony przed rosnącymi w siłę gospodarkami azjatyckimi.

Obecnie realizowana jest strategia Europe 2020, której jednym z siedmiu projektów przewodnich jest agenda cyfrowa ogłoszona w maju 2010 roku przez Komisję Europejską. Agenda ma charakter strategiczny, zawiera około 100 działań o charakterze legislacyjnym i pozalegisacyjnym w obszarze społeczeństwa informacyjnego. Neelie Kroes, komisarz ds. agendy cyfrowej, podkreśla przełomowe znaczenie tej części gospodarki: „Europejska gospodarka cyfrowa ma zasadnicze znaczenie dla wzrostu gospodarczego i dobrobytu. Technologie komunikacyjne i informacyjne oraz szybki Internet pełnią dzisiaj tak samo przełomową rolę jak przed ponad stu laty rozwój elektryczności i transportu. Musimy wspierać dalszy rozwój Internetu po to, aby wszyscy obywatele mogli czerpać korzyści z gospodarki cyfrowej”².

Za główny cel agendy cyfrowej uznano uzyskanie trwałych korzyści ekonomicznych i społecznych z jednolitego rynku cyfrowego w oparciu o szybki i bardzo szybki Internet i interoperacyjne aplikacje. Zadaniem jest natomiast określenie kluczowej roli, jaką muszą odegrać technologie informacyjno-komunikacyjne w podnoszeniu jakości życia obywateli zarówno w ujęciu ekonomicznym, jak i społecznym. Dokument zakłada, iż potencjał ukryty w ICT wykorzystywany będzie dzięki samonapędzającemu się mechanizmowi obejmującemu trzy wzajemnie warunkujące się elementy. Udostępnienie atrakcyjnych treści i usług skutkować będzie wzmożonym zainteresowaniem odbiorców, a tym samym pobudzi popyt na większą szybkość i przepustowość. Rosnący popyt spowoduje wzrost inwestycji w rozwój

² *Digital Agenda: investment in digital economy holds key to Europe's future prosperity, says Commission report*, European's Information Society Thematic Portal, http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=5789 (5.1.2012).

infrastruktury sieci. Upowszechnienie dostępu do sieci otworzy drogę dla innowacyjnych usług opartych na rozwijającej się infrastrukturze. Nowe usługi oraz atrakcyjniejszy *content* generować będą wzrost popytu. Wszystko oczywiście w interooperacyjnym i ponadgranicznym środowisku internetowym. Cykl ten pokazano na rysunku 1, wskazując jednocześnie siedem najważniejszych przeszkód hamujących rozwój gospodarki cyfrowej³.

Rys. 1. Samonapędzający się proces gospodarki cyfrowej

Źródło: Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejska agenda cyfrowa, Bruksela 2010.

Europejska agenda cyfrowa podkreśla potrzebę rozwoju szybkiego Internetu i zapewnienie dostępności sieci jak największej liczbie obywateli. Jako cel, do roku 2020, postawiono dostępność dla wszystkich Europejczyków łączy o przepustowości co najmniej 30 Mb/s, połowa gospodarstw domowych powinna dysponować Internetem o prędkości 100 Mb/s lub szybszym, co pozwoli na wzrost popytu i rozwój interaktywnych usług multimedialnych. Rozważania realizowane na poziomie unijnym przekładają się na cele i kierunki budowy społeczeństw informacyjnych w krajach członkowskich.

³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejska agenda cyfrowa, Komisja Europejska, Bruksela 2010, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:PL:PDF> (5.1.2012).

2. Dostępność *versus* potrzeba na przykładzie Polski

W kolejnych deklaracjach i celach zawartych w strategiach i programach pojawiają się coraz bardziej imponujące liczby oraz wizje i możliwości wykorzystania szeroko rozumianego potencjału dzięki narzędziom ICT. Odnieść można jednak wrażenie, iż prezentowane podejście nie obejmuje wielu jakościowych zagadnień związanych z ewolucją społeczeństw. Wyraźny nacisk kładziony na rozwój infrastruktury, ułatwienia dostępu czy wzrost atrakcyjności treści nie jest rozwiązaniem prowadzącym do założonych celów. Liczba internautów w Polsce nie jest efektem jedynie dostępności sieci lub poziomu akceptowalności kosztów związanych z wejściem do świata on-line.

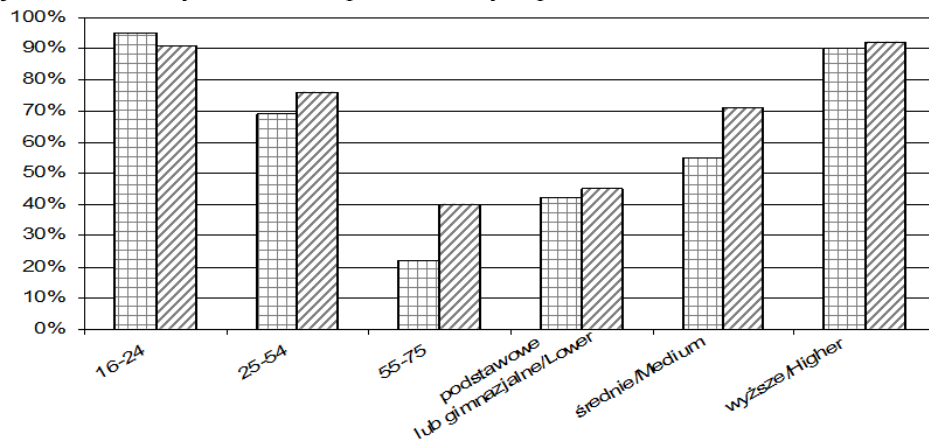
W Polsce dostęp do Internetu posiada 67% gospodarstw domowych⁴, średnia dla 27 krajów Unii Europejskiej wynosi 73%, największe nasycenie, na poziomie 94%, występuje w Holandii, trzy punkty procentowe mniej zanotowano w Luksemburgu i Szwecji, 90% w Danii. Najniższy poziom wykorzystania Internetu wśród krajów członkowskich – 45% – osiąga Bułgaria. Przy unijnej średniej korzystania z Internetu przez obywateli na poziomie 73% Polska uzyskała, *ex aequo* z Litwą, wynik 65%. I tu zróżnicowanie jest znaczące, ograniczone wartościami 94% Szwecji i 44% Rumunii⁵.

Na rysunku 2 zestawiono odsetek internautów w Polsce (dane GUS z 2010 r.) i średnie dla UE (Eurostat z 2011 r.) z podstawowymi danymi demograficznymi. Pomimo rozbieżności w czasie badań oraz pewnych różnic metodologicznych wyniki pozwalają na ukazanie zbieżnych tendencji oraz zróżnicowania użytkowników sieci w zależności od wieku i wykształcenia. Wśród osób niekorzystających dominują ludzie starsi, gorzej wykształceni, rolnicy (57,5% nigdy nie korzystało z Internetu), emeryci, renciści i inne osoby biernie zawodowo z wyłączeniem osób uczących się (70,8% nigdy nie korzystało), pracujący w zawodach robotniczych (40%), raczej z obszarów wiejskich (44,4%). Niekorzystanie z sieci jest odwrotnie proporcjonalne do dochodów. Wśród osób znajdujących się w pierwszym kwartylu wg przeciętnego miesięcznego dochodu netto gospodarstw domowych ponad 60% nigdy nie korzystało z Internetu, nie korzystało natomiast nie-

⁴ W badaniach dotyczących Internetu najczęściej przyjmuje się ograniczenia wiekowe internautów, występują jednak rozbieżności w poszczególnych badaniach, na przykład badania Megapanel PBI/Gemius dotyczą osób, które mają przynajmniej 7 lat, badania Net Track MB SMG/KRC obejmują osoby w wieku od 15 do 75 lat; analogicznie sytuacja wygląda w przypadku odwoływania się do gospodarstw domowych, przywoływane w tekście badania GUS oraz badania Eurostat obejmują gospodarstwa domowe z osobami w wieku od 16 do 74 lat.

⁵ *Internet use in households and by individuals in 2011*, Eurostat, issue 66/2011, European Union 2011, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-066/EN/KS-SF-11-066-EN.PDF (5.1.2012).

spełna 19% osób znajdujących się w kwartyle czwartym⁶. Podobny obraz wyłania się z badań NetTrack przeprowadzanych przez firmę MillwardBrown SMG/KRC⁷, jak również z wyników badań prezentowanych przez CBOS⁸.

Rys. 2. Odsetek osób korzystających z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy od realizacji badań (dla UE średnio przynajmniej raz w tygodniu)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Wykorzystanie technologii informacyjno-(tele)komunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2010 r.*, GUS 2011; *Internet use in households and by individuals in 2011*, Eurostat, issue 66/2011.

Przyjmując, iż ponad 90% osób korzysta z sieci w domu, analiza przyczyn nieposiadania dostępu do Internetu w domu wydawać się może zbieżna z przyczynami niekorzystania z sieci w ogóle. Wśród głównych powodów niekorzystania ponad 53% gospodarstw, w których nie wykorzystuje się sieci, wymienia brak takiej potrzeby, 30% wskazuje na brak umiejętności, dopiero na kolejnym miejscu pojawia się zbyt wysoki koszt sprzętu (26% gospodarstw) oraz zbyt wysoki koszt dostępu (21%). Wart odnotowania jest fakt, iż brak potrzeby oraz brak umiejętności rośnie wraz z pogarszaniem się sytuacji materialnej⁹. Wśród biedniejszych osób silniej reprezentowana jest postawa mówiąca o sieci jako o czymś zbędnym, a jed-

⁶ *Wykorzystanie technologii informacyjno-(tele)komunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2010 r.*, GUS 2011, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_wykorzystanie_ict_PLK_HTML.htm (5.1.2012).

⁷ NetTrack, MillwardBrown SMG/KRC, 2011, http://www.millwardbrown.com/Locations/Poland/Uslugi/Badania_Syndykatowe/Net_Track.aspx (5.1.2012).

⁸ Centrum Badań Opinii Społecznej, Komunikat z badań. Korzystanie z Internetu, BS/99/2011, Warszawa 2011, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_099_11.PDF (5.1.2012).

⁹ *Wykorzystanie technologii informacyjno-(tele)komunikacyjnych...*, op. cit.

nocześniej mniej znanym. Prezentowane zestawienie danych prowadzi do hipotezy, iż poziom partycypacji ludzi w e-społeczeństwie jest w znacznym stopniu wypadkową postaw, nie natomiast, jak jest to często akcentowane, głównie dostępnością infrastruktury. Polska, podobnie jak wiele innych krajów, osiągnęła pewien, dość przyzwoity, poziom nasycenia infrastrukturalnego, który obecnie przechodzi ewolucję w kierunku mobilności. Jesteśmy w punkcie, w którym większą wagę powinno przykładać się do aspektów społecznych, edukacyjnych, kulturowych czy mentalnych, w ramach których zmiany wymagają najwięcej czasu. Jak pisze Morbitzer: „społeczeństwo informacyjne to społeczeństwo rozwoju, nie należy zatem spodziewać się w tych obszarach żadnej stabilizacji”¹⁰. Wydaje się, iż stosunkowo łatwo wprowadzać zmiany w obszarze technologicznym, największe trudności natomiast obserwuje się w obszarze akceptacji i absorpcji nowych narzędzi przez ludzi, wśród których znaczna część ceni sobie właśnie stabilizację. Amerykański pisarz, socjolog i futurolog A. Toffler, zajmujący się m.in. zagadnieniami cyfrowej rewolucji, zwraca uwagę, iż „analfabetami XXI wieku nie będą ci, którzy nie potrafią czytać i pisać, ale ci, którzy nie będą potrafili się uczyć, odczuwać i uczyć na nowo”¹¹, co również podkreśla ważność postaw i umiejętności ludzi w kontekście zmian „trzeciej fali”¹².

W literaturze obok superlatywów o rozwoju społeczeństwa informacyjnego nietrudno o głosy pesymistyczne. „Internet wzmacnia istniejące *status quo*. (...) może pogłębiać się przepaść między posiadającymi władzę i pozbawionymi władzy w społeczeństwie (...) użytkownicy Internetu (...) są odzwierciedleniem społeczeństwa w najważniejszych demograficznych wymiarach (...) Internet przedłuża raczej, niż redukuje różnice między posiadającymi i nieposiadającymi (...). Grupy społecznie upośledzone mogą nie mieć ponadto wystarczającej wiedzy ogólnej, środków finansowych i wiedzy technicznej, aby posługiwać się Internetem”¹³. Nowe narzędzia zwiększają potencjał osób aktywnych, przysparzając im możliwości dynamicznego rozwoju, nie mobilizują natomiast jednostek apatycznych, które stojąc w miejscu, „cofają się” i tracą możliwość pełnoprawnego uczestnictwa we

¹⁰ J. Morbitzer, *Od maszyn dydaktycznych do mikrokomputerów i Internetu*, w: *Komputer w edukacji*, red. J. Morbitzer, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2005.

¹¹ A. Toffler, *Szok przyszłości*, Zysk i Spółka, Poznań 1998.

¹² A. Toffler postrzega historię ludzkości w układzie następujących po sobie trzech fal technologicznych: pierwsza fala – agrarna, druga fala – przemysłowa oraz trzecia fala, doświadczana obecnie, związana z rozwojem technologii umożliwiających nieograniczoną komunikację oraz odejściem od produkcji masowej. Zob. A. Toffler, *Trzecia fala*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2006.

¹³ E. Magaczewska, T. Mastyk, *Miejski ratusz w globalnej wiosce. Charakter aktywności obywatelskiej w społeczeństwie obywatelskim*, w: *Co łączy, co dzieli Polaków, czyli społeczeństwo informacyjne w działaniu*, red. L. Haber, S. Jędrzejewski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008, s. 229.

współczesnym społeczeństwie. Potencjał Internetu może być wykorzystany dzięki wiedzy i umiejętnościom, ale przede wszystkim wymaga dostrzeżenia szans i celów możliwych do osiągnięcia z jego użyciem. Deklaracja znaczącej grupy gospodarstw domowych o braku potrzeby korzystania z Internetu oraz braku odpowiednich umiejętności stanowi istotną wskazówkę dotyczącą barier rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce.

Podsumowanie

Pomimo upływu dwóch dekad od pojawienia się Raportu Bangemanna oraz mniej lub bardziej skutecznie wdrażanych kolejnych strategii rozwoju cyfrowej Europy, obok korzyści, które obserwujemy w związku z rewolucją informacyjną, nadal aktualne są zagrożenia, na które zwracali uwagę autorzy Raportu. Wydaje się, iż dość dobrze realizowane są działania w obszarze „sprawiedliwego dostępu do infrastruktury”, a może po prostu sprawnie zadziałały mechanizmy wolnego rynku, nieskrępowane administracyjnie czy politycznie. Wiele jest natomiast do zrobienia w aspekcie „odrzućcia nowej kultury informacyjnej oraz jej instrumentów”. Wydaje się, iż postawy ludzi w znacznym stopniu przyczyniają się do cyfrowych nierówności, a w konsekwencji prowadzą do wykluczenia części jednostek z głównego nurtu życia społecznego. Obserwujemy zacieranie się podziału na rzeczywistość realną i wirtualną (cyberprzestrzeń)¹⁴. Świat „wirtualny” to w dużej części świat „realny” wspomagany technologicznie¹⁵. Nasza rzeczywistość staje się z każdą chwilą bardziej wirtualna i tracimy możliwość wyboru, czy chcemy się w tę wirtualność zagłębić, czy nie. Wybór dotyczy raczej tego, na ile jesteśmy częścią zmieniającej się rzeczywistości, w jakim stopniu nadążamy za jej dynamiczną ewolucją.

Rosnące dysonanse pomiędzy grupami społecznymi są efektem różnic w kapitale jednostek, który budowany jest przez takie czynniki jak kontakty, znajomości i sieci powiązań. Odmienne możliwości uzyskania pomocy skutkują upośledzeniem jednych przy uprzywilejowaniu drugich¹⁶. Osoby „wykluczone” posiadają relatywnie ograniczoną zdolność do aktywnej partycypacji w procesach opartych na zbiorowej inteligencji, które, jak pisze Levy, uważa się za główną zdobycz cyfrowego świata¹⁷.

¹⁴ Zob. D. Batorski, K. Olechnicki, *Wprowadzenie do socjologii Internetu*, „Studia Socjologiczne” 2007, nr 3.

¹⁵ E. Magaczewska, T. Mastyk, *op. cit.*, s. 231.

¹⁶ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2010, s. 268 i dalsze.

¹⁷ P. Levy, *Drugi potop*, w: *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, Antologia, red. M. Hopfinger, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.

Obserwowana stratyfikacja społeczna wskazuje na konieczność działań w zakresie partycypacji osób, które pozostały na marginesie głównego nurtu przemian społecznych. Działania te winny być nakierowane na kształtowanie postaw jednostek umożliwiających im dostrzeżenie potencjału tkwiącego w narzędziach cyfrowych, jak również wzrost umiejętności dostrzegania celów i korzyści z ich stosowania.

Pojawiają się także głosy mówiące, iż osoby starsze należą do pokolenia straconego dla technologii cyfrowych, należy pozwolić na naturalną zmianę pokoleń oraz skupić działania na rozwoju technologii nakierowanym na tych, dla których świat cyfrowy jest naturalnym środowiskiem. Wydaje się jednak, że zaniechanie działań mających na celu włączanie wykluczonych pociąga za sobą znaczące, szeroko dyskutowane w literaturze koszty¹⁸. Cellary zwraca uwagę, że wykluczenie pociąga za sobą podwójną frustrację: wykluczonych, bo czują się gorsi i bez nadziei na przyszłość, oraz aktywnych, bo czują się wykorzystywani, utrzymując wykluczonych. Wykluczeni zaczynają się sami izolować, rządzić własnymi prawami i żyć własnym życiem, przestają rozumieć reguły otaczającego świata – zarówno wymagania, jak i prawa i możliwości¹⁹.

Nacisk kładziony na rozwój łączy i uatrakcyjnianie treści w oderwaniu od innych aspektów życia społecznego oddali nas do założeń „pracy razem i życia razem” postulowanych przez zespół Bangemanna. „Kształtujemy nasze narzędzia, a potem one kształtują nas”²⁰. Niech jednak mechanizm ten dotyczy jak największej liczby osób.

Literatura

1. Bangemann M. et al., *Zalecenia dla Rady Europejskiej. Europa i społeczeństwo globalnej informacji*, Bruksela 1994, kbn.icm.edu.pl/gsi/raport.html (5.1.2012).
2. Batorski D., Olechnicki K., *Wprowadzenie do socjologii Internetu*, „Studia Socjologiczne” 2007, nr 3.
3. Cellary W., *Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego. Raport UNDP o rozwoju społecznym*, http://www.kti.ue.poznan.pl/specials/nhdr2002/dokumenty/cellary_poznan.pdf (10.1.2012).

¹⁸ Zob. m.in.: E. Wilson, *Information Revolution and Developing Countries*, The MIT Press, 2006.

¹⁹ W. Cellary, *Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego. Raport UNDP o rozwoju społecznym*, http://www.kti.ue.poznan.pl/specials/nhdr2002/dokumenty/cellary_poznan.pdf (10.1.2012).

²⁰ M. McLuhan, *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2004.

4. Centrum Badania Opinii Społecznej, Komunikat z badań, Korzystanie z Internetu, BS/99/2011, Warszawa 2011, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_099_11.PDF (5.1.2012).
5. *Digital Agenda: investment in digital economy holds key to Europe's future prosperity, says Commission report, European's Information Society Thematic Portal*, http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=5789 (5.1.2012).
6. *Internet use in households and by individuals in 2011*, Eurostat, issue 66/2011, European Union 2011, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-066/EN/KS-SF-11-066-EN.PDF (5.1.2012).
7. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejska agenda cyfrowa, Komisja Europejska, Bruksela 2010, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:PL:PDF> (5.1.2012).
8. Kuczera K., *Zaawansowanie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w Polsce w świetle raportu The Global Information Technology Report 2008–2009*, Zeszyty Naukowe US nr 544, Szczecin 2009.
9. Levy P., *Drugi potop*, w: *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, Antologia, red. M. Hopfinger, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.
10. Magaczewska E., Mastyk T., *Miejski ratusz w globalnej wiosce. Charakter aktywności obywatelskiej w społeczeństwie obywatelskim*, w: *Co łączy, co dzieli Polaków, czyli społeczeństwo informacyjne w działaniu*, red. L. Haber, S. Jędrzejewski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.
11. McLuhan M., *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2004.
12. Morbitzer J., *Od maszyn dydaktycznych do mikrokomputerów i Internetu*, w: *Komputer w edukacji*, red. J. Morbitzer, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2005.
13. NetTrack, MillwardBrown SMG/KRC, 2011, http://www.millwardbrown.com/Locations/Poland/Uslugi/Badania_Syndykatowe/Net_Track.aspx, dostęp (5.1.2012).
14. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2010.
15. Toffler A., *Szok przyszłości*, Zysk i Spółka, Poznań 1998.
16. Toffler A., *Trzecia fala*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2006.
17. Wilson E., *Information Revolution and Developing Countries*, The MIT Press, 2006.
18. *Wykorzystanie technologii informacyjno-(tele)komunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2010 r.*, GUS 2011, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_wykorzystanie_ict_PLK_HTML.htm (5.1.2012).

**ATTITUDES AS A BARRIER OF DEVELOPMENT
OF INFORMATION SOCIETY IN POLAND**

Summary

The paper pointed out the directions, advantages and threats of development of Information Society from the angle of The European Union's developing strategies. The author, taking into account the results of surveys, indicates non-technological barriers of development of Information Society in Poland and also emphasizes the importance of implementing the e-inclusion programs.

Translated by Karol Kuczera